



**Ірина Вікторівна ПАРАКУДА,**  
асистент кафедри господарського права  
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,  
kovańska@ua.fm

УДК 346.57 (477)

## **ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЗНАЧЕННЯ ТА ФУНКЦІЇ СКЛАДІВ В УКРАЇНІ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

*Досліджується поняття “склад”, розуміння його сутності як в економіко-правовій доктрині, так і за вітчизняним законодавством. За наслідками проведеного аналізу систематизовано всі існуючі в науковій літературі та чинному законодавстві України підходи щодо розуміння економіко-правової сутності складів. Зроблено висновок, що склади можуть розглядатися, як суб’єкти підприємницької діяльності, що мають статус організації; відповідно облаштовані об’єкти; як спеціальні режими зберігання товарів. Відповідне поняття є багатограним та багатофункціональним, вимагає диференційованого підходу. Розглянуто форми функціонування складів. Встановлено, що вони можуть функціонувати як: (а) самостійні юридичні особи чи фізичні особи-підприємці, які провадять господарську діяльність з надання складських послуг, а також послуг, пов’язаних із ними; (б) структурні підрозділи тих чи інших господарських організацій. Встановлено економічне (господарське) значення складів залежно від форми їхнього функціонування. Виділено функції складів: зберігально-охоронну, приймально-розподільчу, накопичувальну та координаційну.*

**Ключові слова:** склади, поняття складів, форми функціонування складів, значення складів, функції складів.

Склади є надзвичайно важливими як для сфери господарювання загалом, так і для виробництва, промисловості зокрема, незалежно від того, в якій формі вони функціонують: як самостійні юридичні особи чи фізичні особи-підприємці, які провадять господарську діяльність з надання складських послуг, а також послуг, пов’язаних із ними; як структурні підрозділи тих чи інших господарських організацій. До останніх, наприклад, можна віднести акцизні склади, а також склади транспортних організацій, що створюються, за загальним правилом, для тимчасового зберігання. Це, зокрема, склади залізничних станцій, вантажні термінали автотранспорту, морських та річкових портів, термінали повітряного транспорту. Термін зберігання вантажів на таких складах зведений до мінімуму, адже цей склад призначений для ефективного і своєчасного забезпечення клієнтів шляхом заміни одного виду доставки (або транспортного засобу) на інший. Науковцями досить багато уваги у зв’язку з цим приділяється складській системі підприємства, під якою пропонується розуміти систему,



що складається із взаємопов'язаних елементів, що має певну структуру та виконує низка функцій з перетворення матеріальних потоків (ця система є складовою виробничо-збутової системи підприємства) [1, с. 59].

Однак виконувани дослідження у своїй переважній більшості є економічними за своїм характером. Проблема функціонування складів та складському господарству загалом присвячено праці таких авторів, як: О. С. Костюк, Н. Т. Гринів, М. В. Крук, А. К. Пашков, Ю. Н. Полярин, Н. С. Кирєєва, Н. Т. Гринів, О. А. Русановська та ін. Всі вони — економісти. Правових, зокрема цивілістичних праць, присвячених вивченню цього питання, також вкрай мало. Окремі аспекти застосування положень ЦК України щодо регулювання відносин зберігання на товарному складі аналізували Е. М. Грамацький, О. В. Дзера, А. Р. Домбругова. Натомість дослідження складів та особливостей їхнього функціонування є абсолютно новим для вітчизняного господарського права.

Попри це, чинне господарське законодавство вільно оперує поняттям “склад” (“склад”, “товарний склад”, “зерновий склад”, “митний склад”, “акцизний склад” тощо), не надаючи при цьому його уодноманітненого визначення, вкладаючи у це поняття щоразу різний зміст. Виникає питання: а чи можна і чи доцільно надати єдине для всіх видів складів визначення, засноване на загальному понятті “склад”? Складська діяльність як вид господарської діяльності набуває свого поширення, а відтак потребує і поглибленого господарсько-правового дослідження.

У практичній діяльності кожне підприємство за певних умов господарювання робить свій буденний вибір: власник склад чи склад загального користування. Поза випадками, коли має місце прямий законодавчий припис, переваги першого варіанта пов'язані з високим ступенем контролю над складськими операціями, що дає абсолютні повноваження щодо прийняття всіх господарських рішень; із забезпеченням інтеграції складських операцій з іншими елементами внутрішнього господарського процесу підприємства; можливостями більшого контролю за складованими товарами, їхнім рухом. До переваг другого варіанта можна віднести: гнучкість, що дозволяє враховувати мінливий попит, наприклад, сезонний; доступ до високої кваліфікації й досвіду складської діяльності, яких підприємство може і не мати; використання найсучаснішого устаткування і новітніх, інноваційних методів, способів, прийомів виконання складських операцій; відсутність необхідності значних інвестицій у розвиток складського господарства; використання економії на масштабах для зниження витрат на складування; зниження витрат на транспортування об'єднанням вантажів з вантажами інших підприємств; гарантія високої якості й ефективного обслуговування. Основне питання для кожного господарюючого суб'єкта полягає в тому, чи зможе склад загального користування надати таке ж (або краще) обслуговування при таких же (або менших) витратах. Якщо він може надати більш якісне обслуговування або більш низькі витрати, то це очевидні аргументи, що свідчать на користь вибору такого складу. За вибором слідує юридичне оформлення відповідних правовідносин між двома суб'єктами господарювання, один із яких є професійним надавачем складських послуг (складом), а інший — отримувачем.

Склади є важливою складовою господарських, у тому числі й технологічних процесів виробничих, промислових, торговельних та інших підприємств. Склади є акумулятором резервів матеріальних ресурсів, що необхідні для згладжування коливань обсягів їх постачання та споживання, а також синхронізації швидкостей



потоків товарів у системах просування від виробника до споживача або потоків матеріалів у технологічних виробничих схемах. Як зазначають з цього приводу О. К. Пашков та Ю. М. Полярін, існуючий розподіл праці, спеціалізація підприємств та кооперація, співпраця між ними, переміщення готової продукції зі сфери виробництва до сфери споживання, а також процес розподілу у сфері споживання, неминуче пов'язані з утворенням запасів та побудовою, заснуванням складів для їх зберігання з метою безперерійного та ритмічного забезпечення виробництва, сфери споживання [2, с. 3].

*Метою статті* є спроба визначення поняття, видів, значення та функцій складів на території України з господарсько-правової точки зору, адже за чинним законодавством на сьогодні має місце лише спеціальне регулювання діяльності товарного сертифікованого, зернового, митного, акцизного та деяких інших видів складів. Господарська діяльність складів загалом (безвідносно до їхнього виду) не є урегульованою, як і не визначено саме поняття “склад”. Для цього передбачається здійснити аналіз наявної літератури економічного характеру, дійти тих висновків, які можуть стати фундаментом для подальших загальних правових досліджень, з'ясувати, які з надбань економічної науки можуть стати підґрунтям, бути корисними для подальшого проведення господарсько-правових досліджень зокрема.

До визначення поняття “склади”, розуміння їхньої економіко-правової природи, сутності можна виділити декілька основних підходів.

Згідно з *першим* підходом, *склад* — це господарська організація, яка здійснює зберігання товарів на підприємницьких засадах. Саме таким є підхід до визначення поняття та розуміння сутності *товарного складу* як у науці, так і в законодавстві (згідно зі ст. 956 ЦК України та ст. 294 ГК України, *товарний склад* — це організація, яка здійснює зберігання товарів на підприємницьких засадах). За Законом України від 4 липня 2002 р. “Про зерно та ринок зерна в Україні”, наприклад, *зерновий склад* — це суб'єкт підприємництва, що є власником зерносховища і надає фізичним та юридичним особам послуги зі зберігання зерна з видачею складських документів на зерно та в передбаченому законом порядку отримав право на здійснення такої діяльності шляхом участі в Гарантійному фонді виконання зобов'язань за складськими документами на зерно. Відтак склад розуміється як, передусім, суб'єкт господарювання (фізична та/або юридична особа-підприємець), що здійснює господарську діяльність, предметом якої є надання за винагороду складських та пов'язаних із ними послуг.

Відповідно до *другого* підходу, сучасні *склади* — це складні господарські та/або технологічні системи, які складаються із будівель, споруд, технічних засобів, що призначені для прийняття, розміщення, зберігання, підготовки до споживання та видачі споживачам матеріально-технічних ресурсів, готової продукції, товарів тощо, оскільки об'єктивна необхідність у спеціально обладнаних місцях для утримання запасів існує на всіх стадіях руху матеріального потоку, починаючи від первинного та закінчуючи кінцевим споживачем. Так, А. Г. Кальченко зазначає, що *склад* є спеціальним стаціонарним чи пересувним приміщенням або іншим місцем зосередження матеріальних цінностей (він забезпечує необхідний ступінь їх збереження, як правило, обладнаний власними чи обслуговується залученими засобами механізації (автоматизації) робіт) [3, с. 189]. Характерною особливістю цього підходу є те, що склад розглядається як об'єкт, що є відповідним чином облаштованим, пристосованим для зберігання



товарно-матеріальних цінностей. За визначенням І. М. Комарницького й П. С. Питуляк, *склади* — це будівлі, споруди і спеціальні пристосування, що бувають з різними режимами температури та повітря, призначені для приймання, розміщення, обслуговування і зберігання товарів, що поступають до них, підготовки їх до споживання і доставки споживачеві [4, с. 93]. О. К. Пашков та Ю. М. Полярін під *складом* розуміють також спеціальне стаціонарне чи рухоме (пересувне) приміщення (ємність) та/або інше місце, призначене для прийому, зберігання та відпуску матеріальних цінностей, оснащене постійними чи залучуваними засобами механізованого виконання робіт [2, с. 5]. Розуміє *склад* як технічну споруду, призначену для управління запасами, виконання функцій зі зберігання й перетворення матеріального потоку, і Н. С. Кіреєва [5, с. 20].

Належить визнати, що такий підхід до розуміння складу (саме як споруди та/або приміщення різноманітного обладнання та внутрішньої транспортної системи, яка застосовується для прийому, розміщення та зберігання матеріальних цінностей, підготовки їх до споживання та видачі отримувачу) набув найбільшого визнання та поширення в науковій літературі.

Розуміння складу як приміщення потребує уточнення. Складські приміщення поділяються такі *групи*: основного призначення, допоміжні та підсобного призначення. До приміщень *основного призначення* належать приміщення, призначені безпосередньо для зберігання товарів (секції зберігання), холодильні камери, резервуари тощо. *Допоміжні приміщення* призначені для розміщення апарату управління, адміністрації (це службові офісні приміщення, приміщення медпункту, пунктів харчування, санітарно-побутові приміщення тощо). Складські приміщення *підсобного призначення* використовуються для зберігання пакувальних та обв'язувальних матеріалів, для розміщення технологічного обладнання, інвентарю, тари, збиральних машин, відходів упаковки, мийки інвентарю і виробничої тари, ін.). При цьому для виконання технологічних операцій з приймання, зберігання і відправки товарів їхнім отримувачам на складах виділяються відповідні зони. На загальнотоварних складах виділяються, за загальним правилом, такі основні зони: розвантаження транспортних засобів; приймання товарів за кількістю та якістю; зберігання; фасування товарів; відібрання, обробки та фасування замовлень; вантаження приймаючого транспортного засобу.

Склади як об'єкти можуть бути класифіковані: *за розмірами корисної складської площі, складського об'єму, місткості* (малі (до 5 тис. кв. м; 30 тис. куб. м; до 1 тис. т); середні (від 5 до 10 тис. кв. м; від 30 до 60 тис. куб. м; від 1 до 6 тис. т); великі (понад 10 тис. кв. м; понад 60 тис. куб. м; понад 6 тис. т)); *за конструктивними ознаками* (закриті (розміщені в окремих приміщеннях); напівзакриті (навіси); відкриті (майданчики)).

Критерієм класифікації складів як об'єктів є також їх *поверховість та висота приміщень*. Відтак розрізняють *одноповерхові низьковисотні склади* (їх робоча висота сягає 7,2 м), *середньовисотні* (їх висота становить від 7,2 до 12,6 м), *висотні* (їх висота — понад 12,6 м) та багатопверхові склади. І. М. Комарницький, Н. С. Питуляк вважають натомість, що за висотою укладання товарів на складах їх може бути умовно поділено на дві групи: *звичайні* (склади, де сировина, матеріали, готова продукція зберігається на висоті не більше людського зросту), *склади високого складування* (для мінімізації складських витрат передбачають у своїй конструкції висотне складування за



допомогою спеціальних пристроїв, здатних підняти і точно розкласти товар на висоту 21 м і більше) [4, с. 95].

*Залежно від конструктивних особливостей* складські будівлі бувають *закритими, напівзакритими, відкритими*. *Закриті склади* є переважаючим видом складських будівель. Вони, як правило, розподіляються у певній послідовності на окремі приміщення, призначені для виконання різних видів робіт (приймання, зберігання, фасування, комплексування партій товарів тощо). *Закриті склади* розрізняють за утепленістю, кількістю поверхів, матеріалів, стін, за ступенем вогнестійкості (пожежобезпечні, мало пожежонебезпечні, в міру пожежонебезпечні, пожежонебезпечні [2, с. 8]). До *напівзакритих* належать різного роду навіси. За конструкцією вони можуть бути або зовсім без стін, або мати одну, дві, три стіни. Висота їх досягає 4–6 м. Довжина може бути різною, але не більше 180 м. Фундаменти навісів, як правило, асфальтують чи бетонують. *Відкриті склади* є рівними майданчиками з незначним схилом до країв для стоку дощової води. У таких складах зберігаються матеріальні цінності, яким не загрожує температурний чи атмосферний вплив.

*Залежно від температурного режиму чи утепленості* закриті склади поділяються, у свою чергу, на *неутеплені (неопалювані), утеплені (опалювані)* та *склади-холодильники*. *Неутеплені (неопалювані)* — це склади без температурного режиму обігріву, призначені переважно для товарів, зберігання яких не вимагає дотримання спеціальних температурних вимог. *Утеплені (опалювані)* — це склади з системою опалення, призначені для зберігання та обслуговування товарів, умови зберігання яких передбачають захист від різних перепадів зовнішньої температури та вологості повітря. *Склади-холодильники* є складами з низькотемпературним режимом, що призначені для зберігання та обслуговування товарів, що зберігаються при мінусовій температурі.

У сучасних умовах господарювання актуалізується також поділ складів (як спеціально обладнаних приміщень для складування) на класи: А, В, С та D [1, с. 63]. *Клас “А”* — сучасні складські приміщення — одноповерхові споруди, збудовані за сучасними технологіями: висота стелі — від 10 м, що дозволяє установку новітнього обладнання для складування вантажів; обов’язкова наявність центрального кондиціонування чи вентиляції, системи охоронної сигналізації, організована охорона, офісні площі на складі; майданчик та маневрування автопоїздів, оптико-волоконні телефонні лінії; *клас “В”* — капітальна одно- чи багатоповерхова споруда з висотою стелі 4,5–8 м; підлога бетонна чи асфальтована, пожежна сигналізація і гідратна система пожежогасіння, навантажувально-розвантажувальні конструкції, офісні приміщення при складі, телефонні лінії, охорона по периметру території; *клас “С”* — капітальне виробниче приміщення чи теплий ангар, висота стелі залежно від конструкції, підлога асфальтована або нею слугує бетонна плита; як правило, автотранспорт розвантажуються всередині будівлі; *клас “D”* — підвальні, виробничі приміщення та ангари, що не опалюються, гаражі та інші приміщення, що використовуються під склади.

За *третьім* підходом сутність складу розкривається через спеціальний режим зберігання товарів (наприклад, таким є режим митного складу). Так, наприклад, за ст. 121 МК України, *митний склад* — це митний режим, відповідно до якого іноземні або українські товари зберігаються під митним контролем із умовним повним звільненням від оподаткування митними



платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

В економічній літературі має місце ще один підхід за яким *склад* розглядається як *елемент логістичного ланцюга*. Так, наприклад, А. М. Ганжинський розглядає *склад* як елемент товаропровідного ланцюга, призначеного для приймання, розміщення, зберігання, комплектації та видачі продукції, що має необхідну для виконання цих функцій матеріально-технічну базу (будівлі, споруди, прилади тощо). Роль складу полягає, передусім, у створенні умов для оптимізації матеріального потоку [6, с. 391–392]. Склади в логістиці<sup>1</sup> розглядаються і як елементи систем товароруку, акумулятори резервів матеріальних ресурсів (необхідні для згладжування коливань об'ємів їх постачання та споживання, а також синхронізації швидкостей потоків товарів у системах просування від виробника до споживача або потоків матеріалів у технологічних виробничих системах), і водночас як самостійні системи. Відтак виділяють дві групи їх завдань: (а) завдання, пов'язані зі складами, що виникають при проектуванні та розробці систем товароруку; (б) завдання складів як самостійних систем. У кожному разі варто зазначити, що, з точки зору потреб та розвитку науки господарського права, такий підхід не привертає до себе особливої уваги.

В економіко-логістичній літературі [3; 7; 8; 9] звертається увага на той факт, що оскільки склади використовуються в різних сферах (постачання, виробництво, розподіл продукції), то вони мають не тільки певну спеціалізацію, а відповідно й різне функціональне призначення залежно від спеціалізації:

(а) *склади постачання* спеціалізуються на зберіганні матеріально-технічних ресурсів (сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, устаткування, запасних частин тощо) і виконують властиві їм функції (приймання матеріальних цінностей з їх кількісною та якісною перевіркою, облік і оформлення необхідних документів; розвантаження вантажів, сортування, перетарування, переміщення та розміщення на складі; зберігання вантажів; підготовка і випуск матеріально-технічних ресурсів у виробництво)<sup>2</sup>;

(б) *склади виробничі* входять до складу організаційної системи виробництва та призначені для забезпечення технологічних процесів (на цих складах зберігаються об'єкти незавершеного виробництва, прибори, інструменти, запасні частини та ін.);

(в) *склади розподільчі* призначені для підтримки безперервності руху товарів зі сфери виробництва до сфери споживання (вони можуть належати як

<sup>1</sup> Логістика (англ. *logistics* від грец. *λόγος* (логос), що є пропорція, підрахунок, підстава, промова) розглядається як:

(а) наука про оптимальне управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками в економічних адаптивних системах із синергічними зв'язками;

(б) сфера бізнесу або функція в корпорації, метою якої є забезпечення переміщення й зберігання продукції, сировини для забезпечення виробництва та продажу. У найширшому сенсі логістикою називають також будь-які процеси, пов'язані з транспортуванням, зберіганням та обробкою будь-яких речей.

<sup>2</sup> З огляду на особливості переробки вантажопотоків, господарську приналежність (постачальника — виробника, посередника, виробника — споживача), їх ще часом поділяють на такі дві групи: *склади сировинних матеріалів* (для них характерна переробка однорідних вантажів, котрі постачаються великими партіями, інтенсивними вантажопотоками за ритмічним графіком постачання споживачу) та *склади продукції виробничого призначення*, як правило, з тарними вантажами з відносно однорідною номенклатурою.



виробникам (розподільчі склади виробників), так і підприємствам торгівлі (склади оптово-посередницьких та торгових організацій);

(г) *склади готової продукції* забезпечують приймання готової продукції та розміщення її на складах, зберігання готової продукції, підготовку партій готової продукції до відвантаження (сортування, маркування, етикетування, комплектування, пакування тощо); підготовку вантажів до відвантаження за номенклатурою, асортиментом, кількістю та якістю з оформленням відповідної документації, а також навантаження готової продукції на приймаючі транспортні засоби;

(г) *склади оптово-посередницькі* забезпечують концентрацію товарів на складах, приймання, розвантаження, переміщення, розміщення товарів на складах, перекомплектацію, підбір товарів у потрібному асортименті, формування товарів дрібними партіями та їх відвантаження споживачам, збереження резервних партій товарів;

(д) *склади торгівлі* — отримують товари від виробничих підприємств великими партіями, комплектують і відправляють уже подрібнені партії товарів замовникам (покупцям) на місця тощо. Склади торгівлі, у свою чергу, прийнято поділяти на дві групи: *склади оптової торгівлі* товарами народного споживання, які в основному забезпечують дрібних споживачів і роздрібну мережу (відповідно до свого функціонального призначення такі склади концентрують залишки вантажу широкої номенклатури і нерівномірним обігом (іноді сезонного попиту) товару, що реалізується різними партіями), та *склади роздрібної торгівлі*, які забезпечують роздрібні торговельні мережі, об'єднані зі складом, і організаційно-господарську одиницю [3, с. 187–189].

Виділяють подекуди також за критерієм характеру виконуваних функцій склади транзитно-перевалочні та накопичувальні.

*Транзитно-перевалочні* призначаються переважно для переправлення товарів з місць їхнього виробництва до пунктів споживання різними видами транспорту. Ці склади виконують роль перевалочних пунктів, забезпечуючи вивантаження товарів, що прибули на одному з видів транспорту, приймання їх за масою та кількістю місць, сортування згідно з місцем призначення та навантаження на інший вид транспорту.

*Накопичувальні склади* існують для сезонного та тривалого зберігання товарів. Оскільки вони забезпечують накопичення та відносно тривале зберігання товарів, то неабиякого значення набуває також контроль за якістю зберігання товарів (разом із основними функціями накопичення та зберігання товарів ці склади виконують допоміжні технологічні операції, пов'язані з прийманням та відпуском товарів оптовим покупцям (йдеться про їх перепакування, сортування тощо)). Зустрічається в літературі й виділення в окремі групи за функціональним призначенням спеціальних складів (наприклад, митних) та складів сезонного зберігання [5, с. 11–14].

*Склади сезонного зберігання* призначені для зберігання продукції, що має сезонний характер виробництва чи споживання (такі склади характерні, передусім, для агропромислового комплексу, де виробництво сільськогосподарської продукції має яскраво виражений сезонний характер, так само як і споживання паливно-мастильних матеріалів для сільськогосподарської техніки).

До *спеціальних* може бути віднесено митні склади, що складають спеціально обладнані приміщення чи майданчики, де товари, ввезені на територію країни



чи такі, що підлягають вивозу з неї, зберігаються під митним контролем без сплати митних зборів, податків, інших обов'язкових платежів, а також без застосування заборон та обмежень економічного характеру.

*Залежно від виду та характеру матеріальних цінностей, що підлягають зберіганню на складі, їх асортименту, розрізняють універсальні, спеціалізовані (використовуються для зберігання й складської обробки однієї з груп товарів), вузькоспеціалізовані (використовуються для зберігання товарів одного виду, як правило, простого асортименту, але таких, які вимагають особливого режиму зберігання на комбінованих складах), комбіновані, неспеціалізовані (призначені для зберігання й проведення різних технологічних операцій з кількома групами товарів, не пов'язаних між собою єдністю споживчого призначення (склади м'ясних, рибних та інших товарів)) склади та склади змішаного зберігання (складські операції виконують з основними видами продовольчих та непродовольчих товарів). Примітно, що деякі автори за цим же критерієм виділяють лише два види складів: спеціалізовані, тобто призначені для зберігання вантажів лише якогось одного найменування (зерно, вугілля, нафтопродукти тощо), та універсальні — для вантажів різних найменувань [2, с. 5].*

Важливим критерієм для класифікації складів (на загальнотоварні та спеціалізовані) є їх *технічна побудова, що визначає режим зберігання товарів.*

*Загальнотоварні* склади призначені для зберігання й складської обробки товарів, які не потребують дотримання спеціальних умов зберігання.

*Спеціалізовані* — призначені для зберігання товарів, фізикохімічні властивості котрих потребують створення спеціальних конструкцій будівель та технологічних пристроїв.

Різняться й склади *залежно від ступеню механізації (автоматизації) вантажопереробки*: немеханізовані, механізовані, комплексно-механізовані, автоматизовані, автоматичні.

*Немеханізованими* є склади з ручною вантажопереробкою, *механізовані* ж є складами, що мають дільниці з локально механізованими технологічними операціями за умов ручного укладання та комплектування продукції.

*Комплексно-механізованими* є склади з механізованою вантажопереробкою, що відбувається протягом усього технологічного циклу.

*Автоматизованими* є склади, що мають автоматизовану систему пошуку та розміщення вантажів, програмно-керований працетехнічний чи автооперативний комплекс, експлуатований у максимальному режимі, чи комплекс устаткування з локальними системами автоматизованого управління, оснащений електронною автоматикою.

*Автоматичні склади* є програмно керованими складами, що експлуатуються в автоматизованій системі управління технологічним процесом за допомогою сучасної комп'ютерної техніки без безпосередньої участі людини, тобто склади-автомати з технологією, що не потребує участі людини [10].

*За транспортними умовами та/або умовами розміщення, за можливістю доставки та вивозу об'єктів складування* виділяють пристаневі або портові, прирейкові, неприрейкові (внутрішньоміські) склади. Так, зокрема, враховуючи розміщення поблизу залізничних чи водних шляхів, склади відповідно називають *прирейковими* (розташовані біля магістральних залізничних шляхів або мають під'їзні шляхи), *склади при пристанях* (розташовані на річкових пристанях, які мають причали), *портові* (розташовані у морських портах), *неприрейкові* (внутрішньоміські) склади (безпосередньо не зв'язані з транспортними шляхами).





Щоправда, зустрічається в літературі й інший підхід до класифікації складів за зазначеним критерієм. Так, наприклад, Н. С. Кіреєва за наявністю зовнішніх транспортних зв'язків виділяє склади, що мають сполучення з причалами, з залізничним під'їздом, автодорожнім під'їздом та комплексні склади [5, с. 12].

*За масштабом дії* розрізняють також:

— *міні-склади* (склади, призначені для зберігання та обслуговування власних товарів конкретного підприємства і мають локальне місце розташування);

— *склади місцевого значення* (склади, які призначені для зберігання й обслуговування товарів декількох підприємств, і які мають локальне місце розташування);

— *склади регіонального значення* (великі склади, масштаб дії яких характеризується межами певного регіону, призначені для зберігання і обслуговування товарів одного або декількох підприємств);

— *склади міжрегіонального значення* (великі склади, масштаб дії яких виходить за межі певного регіону, призначені для зберігання й обслуговування товарів одного або декількох підприємств);

— *склади національного значення* (великі склади-комплекси, масштаб дії яких зосереджується в межах певної країни, призначені для зберігання й обслуговування товарів одного або декількох підприємств).

Крім цього, класифікувати склади можна і *за умовами та технікою зберігання* в них товарів. Під *умовами зберігання* товарів розуміють зовнішнє середовище (температура, вологість, освітлення тощо). Під *технікою зберігання* — порядок і способи розміщення товарів на складі. Так, *за способами розміщення товарів* у складському приміщенні розрізняють *склади з сортовим (номенклатурним) порядком розміщення товарів* на місцях зберігання (при такому розміщенні кожному найменуванню, марці, сорту, розміру товару відводиться певне місце збереження); *склади з партійним розміщенням* (товари зберігаються окремо партіями, що складаються, з окремим оформленням кожної партії, котра складається з матеріальних цінностей із індивідуальними відмінностями якості (наприклад, матери різних плавок, цемент різних марок тощо)); *склади з комплектним способом зберігання* (зберігаються в одному місці або в суміжних осередках товари різних найменувань, розмірів, сортів, що складають комплект товарів, матеріалів одночасно споживаних у виробництві). *За характером заповнення складського об'єму* розрізняють *склади з підлоговим, підвісним та комбінованим способом зберігання*.

*Значення складів* для ефективного господарювання складно переоцінити. Наочним прикладом може слугувати той факт, що в загальній структурі видатків середньостатистичного суб'єкта господарювання витрати на утримання запасів складають більше 50 %, а більша частина оборотного капіталу господарюючого суб'єкта, як правило, є залученою до виробничих запасів, втіленою у них (від 10 до 50 % всіх активів суб'єкта господарювання). Майкл Р. Линдерс, Харольд Е. Фирон водночас зауважують, що для кожного виробу (товару), який зберігається на складі, витрати, пов'язані з його зберіганням, мають бути нижчими за витрати, пов'язані з відсутністю останнього. Складування здійснюється лише за цієї причини, — наголошують автори [11, с. 214]. Таким чином, резерви покращення економічних показників господарювання окремих суб'єктів криються в раціональному управлінні запасами, ефективному їх зберіганні, найбільш швидкому виконанні всіх складських процедур, якості надаваних складських та пов'язаних із ними послуг тощо.



Наведемо також деяку статистику: в Києві на 1 000 жителів припадає близько 50 м кв. складських площ, в інших метрополісах — у два рази менше. У цілому ж по Україні на 1 000 чоловік припадає менш, ніж 15 м кв. складських площ. У Західній Європі рівень насичення складською нерухомістю на душу населення в 15–17 разів вищий. Якщо ж врахувати якісний показник, то в Західній Європі складська нерухомість відповідає сучасним вимогам, оснащена новим обладнанням, у той час як в Україні високоякісні склади (класу “А” і “В”) — дефіцит. Ставки на оренду висококласної складської нерухомості в Києві на 20–50 % вищі, ніж у столицях Східної та Центральної Європи [12]. *Основними функціями складів* традиційно визнаються тимчасове розміщення і зберігання матеріальних запасів, перетворення матеріальних потоків, забезпечення складського сервісу в системі обслуговування [6, с. 395–396].

Н. С. Кіреєва виділяє як окремі функції складів [5, с. 20–27]:

(а) *накопичення запасів* — деякі товари мають сезонний характер виробництва та/або споживання (наприклад, сільськогосподарські культури збираються раз на рік, а пік продажів бутильованого квасу припадає на літні місяці, тоді як виробництво здійснюється цілорічно) і в таких випадках накопичення запасів є просто необхідним, оскільки саме запаси дозволяють задовольняти споживчий попит, забезпечувати рівномірне надходження сировини для виробництва;

(б) *формування асортименту* — склад слугує зв'язуючою ланкою, свого роду посередником між виробником та покупцем (до складу, як правило, надходять товари різних товаровиробників, а більшість покупців закупає на складі весь необхідний їм асортимент товарів);

(в) *консолідація вантажів* — передбачає укрупнення партії відправки (на складі може мати місце консолідація як товарів одного виробника, так і товарів різних виробників, крім того, укрупнення партій відправки може здійснюватися як для одного покупця, так і для кількох, розташований у одному районі збуту (доставки));

(г) *розукрупнення* — на склад як розподільчий центр можуть надходити вантажі від різних товаровиробників, призначені для кількох замовників (покупців), що передбачає розподіл їх на більш дрібні партії (відповідно до конкретних замовлень) з подальшим відвантаженням кожному з покупців (при цьому зберігання зводиться до мінімуму);

(ґ) *добробка* — має, як правило, більш високу вартість, ніж добробка на площах виробника, тим не менш характерним є те, що загальний рівень витрат в мережі поставок знижується, оскільки знижуються ризики та скорчуються запаси;

(д) *забезпечення складського сервісу* — в наш час уже недостатньо просто зберігати продукцію на складі (клієнти, що користуються послугами складів, стають більш вимогливими до рівня сервісу, який їм пропонується), у свою чергу, склади намагаються розширити свою діяльність, пропонуючи комплекс послуг не лише зі зберігання, але й обробки продукції замовників: розфасовка, упаковка, маркування, стикерування та ін.

Виділяють у літературних джерелах й інші функції, зокрема: прийом матеріальних цінностей із їх кількісною та якісною перевіркою, включаючи оформлення відповідної документації, перевірку тари й упаковки, створення необхідних умов для зберігання вантажів та/або товарів, розвантаження, переміщення і розміщення на складах; відправка за межі підприємства готової



до транспортування продукції споживачеві; підготовка складських площ до прийняття вантажів; раціоналізація використання складних приміщень; облік за кількістю, якістю товарів і вантажів, що зберігаються на складі; розробка і реалізація заходів, за допомогою яких можна удосконалити складські процеси [4, с. 93].

У кожному разі визначення переліку функцій складів здійснюється з урахуванням того, що складський процес формують три види матеріальних потоків: *вхідний* (означає необхідність розвантаження транспорту, перевірка кількості й якості товарів та/або вантажу, що прибув, заповнення відповідної документації тощо), *вихідний* (забезпечує необхідність вантаження транспорту, заповнення відповідної документації тощо) та *внутрішній* (характеризує переміщення товарів усередині складу, розвантаження його, перенавантаження тощо). Таким чином, як прийнято вважати, стає можливою реалізація функцій тимчасового зберігання та опрацювання матеріальних запасів готової продукції. Функції складів, у свою чергу, реалізуються в процесі здійснення ними окремих господарських операцій, вони можуть істотно різнитися одна щодо одної.

Відповідно, різними будуть і комплекси виконуваних складських операцій. Загалом же, *комплекс складських операцій* зводиться до такої їх послідовності:

— *розвантаження транспорту* — найбільш тісний технічний і технологічний контакт складу з рештою учасників господарських відносин має місце при здійсненні операцій з вхідним і вихідним матеріальними потоками, тобто при виконанні так званих навантажувально-розвантажувальних робіт;

— *розвантаження* — господарська операція, яка полягає у звільненні транспортного засобу від вантажу;

— *вантаження* — операція, яка полягає в подачі й організованому укладанні вантажу в транспортний засіб. Технологія виконання навантажувально-розвантажувальних робіт на складі залежить від характеру вантажу, від типу транспортного засобу, а також від виду використовуваних засобів механізації; *приймання товарів*, що поступили за кількістю та якістю.

Рішення з управління матеріальним потоком приймається на підставі обробки необхідної для цього інформації, яка не завжди адекватно відображає кількісний та якісний склад матеріального потоку. У ході різних технологічних операцій у складі матеріального потоку можуть відбуватися несанкціоновані зміни, які мають ймовірнісний характер, такі як псування і розкрадання вантажів, наднормативний спад та ін. Крім того, не виключеними є помилки персоналу постачальника при формуванні відвантажуваних товарів, у результаті яких утворюються недостачі, надлишки, невідповідність асортиментного складу. У процесі приймання відбувається звірка фактичних параметрів прибулого вантажу з відомостями, що містяться у товаросупровідних документах; *розміщення на зберігання* (укладання товарів на стелажі, в штабелі тощо) — після приймання товарів за кількістю та якістю їх потрібно розмістити; *відбір товарів з місць зберігання* — може здійснюватися двома основними способами: відбір цілого вантажу або відбір його частини; *комплектування й упаковка товарів*; *вантаження та внутрішньоскладське переміщення вантажів*, що є завершальним етапом комплексу складських операцій [4, с. 94].



Отже, склади у сфері господарювання можуть функціонувати:

(а) як *самостійні юридичні особи чи фізичні особи-підприємці*, які провадять господарську діяльність з надання складських послуг, а також послуг, пов'язаних із ними;

(б) як *структурні підрозділи тих чи інших господарських організацій* (наприклад, можна віднести акцизні склади, а також склади транспортних організацій).

Йдеться, по суті, про *дві групи господарських відносин, що виникають та/або складаються в процесі провадження складської діяльності*:

(а) *майново-господарські* — відносини, що виникають у сфері торгівлі та просування на ринку товарів за участю господарської організації, що провадить складську діяльність на професійних засадах (надає іншим учасникам господарських відносин послуги зі складського зберігання).

(б) *внутрішньогосподарські* — відносини між суб'єктом господарювання та складом як його структурним підрозділом.

Склади можуть розглядатися як:

(а) *суб'єкти підприємницької діяльності, що мають статус організації* (наприклад, товарний сертифікований склад);

(б) *відповідно облаштовані об'єкти* (наприклад, склад фіскального органу);

(в) *як спеціальні режими зберігання товарів* (наприклад, режим митного складу).

Таке різноманіття підходів до складів і серед учених, і з боку законодавця не сприяє встановленню чіткого переліку ознак, особливостей правового статусу відповідних суб'єктів господарювання. Очевидно, що поняття "склад" є багатограним та багатофункціональним, вимагає диференційованого підходу, що, власне, й унеможлиблює його уодноманітне визначення та розуміння.

Склади можна класифікувати за різними критеріями:

— за *характером виконуваних функцій* (постачальницькі, виробничі, розподільчі, склади готової продукції, оптово-посередницькі, торговельні та ін.);

— за *формою власності* (державні, комунальні, колективні, приватні, спільні);

— за *формою користування* (індивідуального, спільного та загального користування);

— за *видом та характером, асортиментними особливостями матеріальних цінностей, що підлягають зберігання на складі* — об'єктів складування (універсальні, спеціалізовані, вузькоспеціалізовані, комбіновані, неспеціалізовані, змішаного зберігання);

— за *призначенням об'єктів складування* (склади продукції виробничо-технічного призначення та склади товарів народного споживання);

— за *ступенем механізації (автоматизації) вантажопереробки* (немеханізовані, механізовані, комплексно-механізовані, автоматизовані, автоматичні);

— за *транспортними умовами та/або умовами розміщення* (пристаневі або портові, прирейкові, неприрейкові (внутрішньоміські)).

Склади мають велике *економічне (господарське) значення*, яке буде різнитися залежно від того, чи є склад:

(а) складом загального користування;

(б) складом, призначеним для користування обмеженим (наперед визначеним) колом осіб; складом індивідуального користування.



У першому та другому випадках склади рятують товаровиробників (продавців) або покупців від необхідності мати й облаштувати власні складські приміщення. Завдяки спеціальному технічному оснащенню професійний склад краще, ніж інші зберігачі, забезпечить не тільки кількісне, але і якісне зберігання товару. Складське зберігання полегшує товарообіг, так як розпорядження товаром, що перебуває на зберіганні, є можливим без його переміщення зі складу. Неабияке значення складів і при кредитуванні суб'єктів торговельної діяльності з огляду на можливість передачі в заставу товарів, які перебувають на зберіганні. У третьому випадку склад є призначеним виконувати функцію накопичення товарних запасів, забезпечення безперервного виробничого процесу, і в цьому полягає його переважаюче значення.

До основних *функцій* складів зазвичай відносять приймання, складування та зберігання матеріальних цінностей (у тому числі товарів, продукції, витратних матеріалів тощо); накопичення товарних запасів і забезпечення належних умов їхнього зберігання; перетворення виробничого асортименту товарів, вантажів тощо у споживчий асортимент відповідно до попиту; унітизація з метою транспортування вантажів (для скорочення транспортних витрат склад може здійснювати функцію об'єднання (унітизацію) невеликих партій для декількох замовників до повного завантаження приймаючого транспортного засобу); надання різноманітних допоміжних послуг (фасування продукції, заповнення контейнерів, розпакування, перепакування та ін.), пов'язаних із наданням складованій продукції товарного вигляду, із необхідною їй обробкою; надання транспортно-експедиційних послуг та ін. За такого підходу відбувається певне ототожнення функцій складів з переліком тих послуг, які ними надаються (як основних, так і допоміжних). Це певною мірою можна пояснити розумінням поняття "*функції складів*" як основних напрямів діяльності складів та/або тих економічних, досягнення яких забезпечується у разі застосування господарюючим суб'єктом такої форми зберігання товарів як склад (індивідуального чи загального користування).

На нашу ж думку, основними *функціями складів* є:

(а) *зберігально-охоронна* (основне призначення складів — надання ними послуг зі зберігання матеріальних цінностей та/або забезпечення їх схоронності);

(б) *приймально-розподільча* (забезпечення прийому та видачі матеріальних цінностей з їх кількісною та якісною перевіркою, включаючи оформлення відповідної документації, виконання навантажувально-розвантажувальних робіт, перевірку тари і упаковки, переміщення і розміщення, розподіл матеріальних цінностей по приміщеннях та/або спеціально обладнаних місцях складу тощо);

(в) *накопичувальна* (виконання завдання та/або забезпечення потреби накопичення запасів, як сировини, так і готової продукції);

(г) *координаційна* (забезпечення координації діяльності окремих господарюючих суб'єктів з огляду на можливість формування асортименту, проведення продажів готової продукції зі складу, застави товарів, що перебувають на складі, шляхом передачі складських документів тощо).



## Список використаних джерел

1. *Костюк, О. С.* Ефективне функціонування складської системи підприємства [Текст] / О. С. Костюк, Н. Т. Гринів, М. В. Крук // Вісник національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку". — 2010. — № 691. — С. 59–65.
2. *Пашков, А. К.* Складское хозяйство и складские работы [Текст] / А. К. Пашков, Ю. Н. Полярин. — М. : Академкнига, 2003. — 366 с.
3. *Кальченко, А. Г.* Логістика [Текст] / А. Г. Кальченко. — К. : КНЕУ, 2003. — 284 с.
4. *Комарницький, І. М.* Структуризація складських приміщень як фактор організації логістики на підприємствах [Текст] / І. М. Комарницький, Н. С. Питуляк // Економічний вісник НГУ. — 2008. — № 4. — С. 92–97.
5. *Киреева, Н. С.* Складское хозяйство [Текст] / Н. С. Киреева. — М. : Академия, 2009. — 192 с.
6. *Гаджинский, А. М.* Логистика [Текст] / А. М. Гаджинский. — М. : Дашков и К°, 2012. — 484 с.
7. *Альбеков, А. У.* Логистика коммерции [Текст] / А. У. Альбеков, В. П. Федько, О. А. Митько. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. — 512 с.
8. *Гордон, М. П.* Логистика товародвижения [Текст] / М. П. Гордон, С. Б. Карнаухов. — М. : Центр экономики и маркетинга, 1999. — 196 с.
9. *Киришина, М. В.* Коммерческая логистика [Текст] / М. В. Киришина. — М. : Центр экономики и маркетинга, 2001. — 256 с.
10. *Горбенко, О. В.* Сучасні інформаційні системи в управлінні складом / О. В. Горбенко, Т. Ю. Царенок // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Вип. 7. Технічна серія. Економічна серія. — К. : НТУ, 2010. — С. 255–257 [Електронний ресурс] Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. — URL : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Upsal\\_2010\\_7\\_63.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Upsal_2010_7_63.pdf).
11. *Линдерс, М. Р.* Управление снабжением и запасами. Логистика [Текст] / Майкл Р. Линдерс, Харольд Е. Фирон. — СПб. : Виктория плюс, 2006. — 768 с.
12. *Гринів, Н. Т.* Реалії та перспективи розвитку складського комплексу України [Текст] / Н. Т. Гринів, О. А. Русановська // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури : тези доповідей Міжн. наук.-практ. конференції (Львів, 19–21 травня 2011 р.). — Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. — С. 236–237.

*Рекомендовано до друку кафедрою господарського права  
Київського національного університету імені Тараса Шевченка  
(протокол № 5 від 18 грудня 2014 року)*

Надійшла до редакції 07.02.2015



**Паракуда И. В. Понятие, виды, значение и функции складов в Украине: хозяйственно-правовой аспект**

*Исследуется понятие “склад”, понимание его сущности как в экономико-правовой доктрине, так и по отечественному законодательству. По результатам проведенного анализа систематизированы все существующие в научной литературе и законодательстве Украины подходы к пониманию экономико-правовой сущности складов. Сделан вывод, что склады могут рассматриваться как субъекты предпринимательской деятельности, имеющие статус организации; соответственно оборудованные объекты; как специальные режимы хранения товаров. Соответствующее понятие является многогранным и многофункциональным, требует дифференцированного подхода. Рассмотрены формы функционирования складов. Установлено, что они могут функционировать как: (а) самостоятельные юридические лица или физические лица-предприниматели, осуществляющие хозяйственную деятельность по предоставлению складских услуг, а также услуг, связанных с ними; (б) структурные подразделения тех или иных хозяйственных организаций. Установлено экономическое (хозяйственное) значение складов в зависимости от формы их функционирования. Выделены функции складов: сберегательно-охранная, приемораспределительная, накопительная и координационная.*

**Ключевые слова:** склады, понятие складов, формы функционирования складов, значение складов, функции складов.

**Parakuda, I. V. Concept, Types, Meaning and Function of Warehouses in Ukraine: Economic and Legal Aspects**

*The article studies the concept of “warehouses”, an understanding of its essence as in the economic and legal doctrine, and in domestic legislation. According to the results of the analysis are systematized all existing scientific literature and legislation of Ukraine approaches to understanding economic and legal nature of warehouses. Concluded that stocks can be considered as business entities with the status of the organization; respectively equipped facilities; as special modes of goods storage. Corresponding concept is multifaceted and multi-functional, requires a differentiated approach. The form of functioning warehouse have been considered. It has been established that they can function as: (a) independent legal entities or individuals — entrepreneurs engaged in business of providing warehousing services as well as services related to them; (b) structural units of various economic organizations. Economic value of warehouses depending on the shape of their functioning has been established. The following warehouses functions are pointed out: savings and security, two-way distribution, funded and coordinative.*

**Keywords:** warehouses, concept stores, warehouses forms of functioning, the value of stores, warehouses function.

